

Zacharias Topelius ja Suomen Maantieteellinen Seura

ALLAN TIITTA

Maantieteen laitos, Helsingin yliopisto

Tiitta, Allan (1988). Zacharias Topelius ja Suomen Maantieteellinen Seura (Zacharias Topelius and the Geographical Society of Finland). *Terra* 100: 1, pp. 7–12.

The well-known poet and historian Zacharias Topelius (1818–98) was one of the first honorary fellows of the Geographical Society of Finland. Topelius was not elected because his position in society but because of his geographical activity.

Topelius was a self-appointed geographer, an environmentalist, for whom history began with geography. He was the first Finn to lecture regularly on geography at the university. He wrote many books about Finnish folk and Nature and tried to give more life to the teaching of geography.

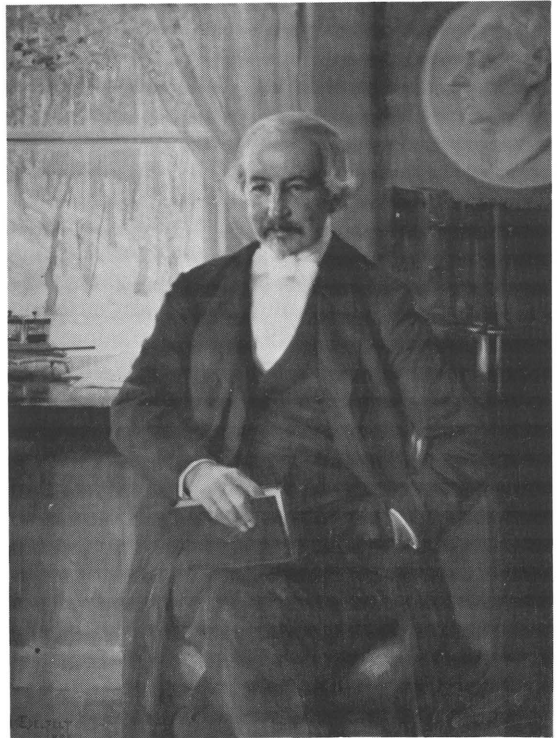
His most important book was *Maamme kirja*, a geography and history of Finland for young people. This book explained why and in what manner Finns must love Finland. *Maamme kirja* was also Topelius's main contribution to the Geographical Society of Finland. The Society accepted Topelius's view that geography was a patriotic science which must concentrate in examining of Finland.

Allan Tiitta, Department of Geography, University of Helsinki, Hallituskatu 11, SF-00100, Helsinki, Finland.

Eläintieteen professorin ja darwinistisen luonnontieteen esitaistelija J.A. Palménin johdolla perustettu Suomen Maantieteellinen Seura piti ensimmäisen vuosikokouksensa maaliskuun 23. päivänä 1889. Vuosikokousesitelmässään seuran sihteeriksi valittu Palmén saattoi iloita kuluneen vuoden saavutuksista: seuran säännöt oli vahvistettu, jäsenistö oli kehittynyt suotuisasti, oman julkaisusarjan *Fennian* ensimmäinen nide oli valmistumassa ja työ uuden Suomen kartan laatimiseksi oli saatu käyntiin (*Fennia* 3: 1, 34–40).

Myönteinen kehitys osoitti Palménin mielestä parhaiten seuran valitseman ohjelman oikeellisuuden. Suomen Maantieteellinen Seura ei ollut samoihin aikoihin perustetun Suomen Maantieteellisen Yhdistyksen tavoin avoin kaikille maantieteen harrastajille, vaan se oli sääntöjensä mukaan »sellaisten henkilöiden yhdistys, jotka tutkivat Suomen maata koskevia maantieteellisiä kysymyksiä, ja sen tarkoituksena on edistää tätä maata koskevien maantieteellisten aineksien kokoamista ja käyttöä» (*Fennia* 1: 1, 7–8).

Seuran mielestä maantiede ei ollut itsenäinen tiede vaan näkökulma, joka piti sisällään kaikki ne tieteenalat, jotka tutkivat tietyn alueen luonnontutkijoiden sekä luonnon vaikutusta ihmiseen (*Granö* 1920: 42–48). Seuran mukaan Suomen maantiede tuli parhaiten selvitettyksi siten, että Suomen luontoa ja kansaa tutkivien tieteiden ete-

Zacharias Topelius (1818–98). Albert Edelfeltin maalaus vuodelta 1889, jolloin Topelius kutsuttiin Suomen Maantieteellisen Seuran kunniajäseneksi.

vimmät edustajat ja valtion virkamiehet liittyvät samaan seuraan, koska tällöin eri tahoilla tehty tieteellinen työ voidaan kytkeä saumattomasti yhteen (Norrlin 1890: 86—94).

Toimintansa alusta alkaen seura korosti, ettei se tähtää vain tieteellisiin vaan myös kansallisiin päämääriin. Seuran ensimmäinen puheenjohtaja K.E.F. Ignatius totesikin omassa vuosikokouksesitelmässään: »Se päämäärä, jonka seuramme on asettanut toiminnalleen, nimittäin tieto omasta maastamme, edellyttää että sen työ vaativimmassa merkityksessä tulee olemaan isänmaallista työtä. Kiinnostus tieteelliseen tutkimukseen ja kiinnostus isänmaahan ovat meillä mitä lähimmin sidoksissa toisiinsa, ja muodostavat niin sanoakseni ne kaksi kivijalkaa, joille työmme rakentuu» (Fennia 3: 1, 32).

Ensimmäiset kunniajäsenet

Vuosikokouksessa nousi esille kysymys ensimmäisten kunniajäsenien kutsumisesta seuralle. Sääntöjensä mukaan seura saattoi kutsua kunniajäsenikseen henkilöitä, joita »se tahtoi erittäin kunnioittaa» (Fennia 1: 1, 5). Valintaperusteet olivat ehkä tarkoituksellisesti väljät. Seura saattoi toisaalta osoittaa kunnioitusta arvostetuille tutkijoille ja toisaalta kutsua riveihinsä yhteiskunnallisesti arvovaltaisia henkilöitä toimintaansa tukemaan.

Valituksi tuli viisi henkilöä. Adolf Mobergin ja A.E. Nordenskiöldin valinnan taustalla olivat ilmeiset tutkimukselliset ansiot. Moberg oli toiminut mm. sekä kemian että fysiikan professorina ja julkaissut yhteenvetoja ilmastohavainnoista Suomessa. Mineralogina uransa aloittanut ja Ruotsiin 1850-luvulla muuttanut Nordenskiöld oli noussut vuonna 1879 maailmanmaineeseen purjehtimalla ensimmäisenä Koillisväylän läpi.

Venäläiset F.L. Heiden ja A.I. Stebnitzky saivat sen sijaan kiittää valinnastaan yhteiskunnallista asemaansa. Kenraali Heiden oli toiminut vuodesta 1881 alkaen Suomen kenraalikuvernöörinä, ja kenraaliadjutantti Stebnitzky oli Venäjän topografikunnan päällikkö.

Viidenneksi kunniajäsenekseen seura valitsi Zacharias Topeliuksen. Miksi seura kutsui kunniajäsenekseen kirjailijan ja historian emeritus professorin?

Topeliuksen ansiot

Topelius oli yksi 1800-luvun vaikutusvaltaisimmista suomalaisista, joten monet seurat ja yhtei-

söt olivat valmiit kutsumaan hänet riveihinsä. Suomen Maantieteellinen Seura oli kuitenkin useita muita seuroja paremmassa asemassa, sillä se saattoi esittää hyvät perusteet kutsulleen. Seuran mukaan Topelius oli

- Suomen maantieteen ensimmäinen edustaja ja luennoija yliopistossa
- kirjoittanut suuria Suomen luontoa kuvaavia kirjoja
- lahjoittanut Suomen syville riveille Maamme kirjan (Tiitta 1981: 176).

Valintakriteerit eivät liioitelleet Topeliuksen merkitystä. Hän oli todellakin ehtinyt vaikuttaa niin yliopistomaantieteen kuin Suomen kuvauksen ja koulumaantieteen kehitykseen (Topeliuksesta maantieteilijänä ks. Tiitta 1980). Valintakriteerit osoittavat kuitenkin vain epäsuorasti, miksi Topelius valittiin. Tärkein syy oli hänen maantieteenkäsitteensä, joka oli esikuvana Suomen Maantieteellisen Seuran ohjelmalle.

Topeliuksen maantieteenkäsitteys perustui 1800-luvulla yleiseen environmentalistiseen historiankäsitteeseen, jonka mukaan maantieteelliset olosuhteet vaikuttavat kansan luonteeseen, sen fyysisen ja älyllisen kykyyn (Tiitta 1984: 18). Hän ei kiistänyt matemaattisen, fyysisen ja poliittisen maantieteen arvoa. Niiden tuottama tieto oli kuitenkin aina sovellettava valtioon, jossa voitiin tutkia kaikkien ilmiöiden yhteisvaikutusta. Luonnollisten rajojensa sisäpuolelle asettunut kansa ei nimittäin ollut vain alttiina luonnonolosuhteille, vaan saattoi myös itse muuttaa luontoa. Kansaa ja sen asuma-aluene luontoa tuli siten tutkia kuin organismia, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen (Föreläsningar I: 8—12).

Topeliuksen mukaan maantiede kuului historian, tilastotieteen ja kielitieteen ohella niihin tieteisiin, joiden on keskityttävä vain isänmaahan (Föreläsningar I: 19—20). Siinä, että maantiede keskittyi vain yhteen maahan, ei ollut hänen mielestään mitään ristiriitaa tieteen kosmopoliittisuuden vaatimusten kanssa. Päinvastoin oli hyvä, että »maailmankaikkeuden rannattomasta avaruudesta» erotettiin tutkimuskohteiksi pieniä alueita, joita perusteellisesti tutkimalla voitiin lisätä yleistä tietoa.

Maantieteilijöiden tehtävänä oli myös levittää tietoa Suomesta. Sekä suomalaisten että ulkomaalaisten oli opittava ymmärtämään, että Suomi oli sekä luontonsa että kansansa puolesta muista maista poikkeava kokonaisuus. Itse hän pyrki täyttämään tätä tehtävää mm. Maamme kirjalla, jossa hän selitti nuorisolle »mitä isänmaa maantieteellisenä ja historiallisena yksikkönä on ja miksi sitä piti rakastaa» (Mead 1968: 98; Klinge 1976).

Ääni haudan takaa

Suomen Maantieteellisen Seuran ohjelma vastasi Topeliuksen käsityksiä maantieteen tutkimisesta, joten hän otti mielihyvin vastaan kunniajäsenyyden. Hän kirjoitti 8. 5. 1889 J.A. Palménille kiitoskirjeen kutsusta ja osallistui seuran kokoukseen 11. 5. 1889. Topeliuksen mukaan seuran kutsukirje olisi voinut langeta »ansiokkaamalle, mutta ei seuran toiminnasta kiinnostuneemmalle ystävälle» (Fennia 15: 1, 60).

Kevään 1889 jälkeen Topelius ei enää osallistunut seuran toimintaan. Maantieteellisiä aiheita hän ei silti hylännyt. Hän kirjoitti vuonna 1893 ilmestyneeseen Suomi 19. vuosisadalla -teokseen Suomen maata ja kansaa kuvaavat luvut ja 1898 ilmestyneessä Blad ur min tänkebok -teoksessa hän totesi: »Maantiede ja tilastotiede ovat yksimielisiä siitä, että jokainen maa sijainnillaan, ilmastollaan ja hedelmällisyydellään kasvattaa kansan, joka sitä asuttaa, että jokainen kansa kulttuurivoimallaan muokkaa asuttamansa maan. Kun me sovellamme tämän tosiasian maailmanhallintoon, ymmärrämme, että Jumala on antanut jokaiselle kansalle ennalta määrätyn paikan, jossa sillä on mahdollisuus toteuttaa samoin ennalta määrättyä tehtäväänsä» (Topelius 1898: 116).

Topelius kuoli Koivuniemessä Sipoossa 12. 3. 1898. Kuolema ei kuitenkaan päättänyt Topeliuksen vaikutusta Suomen Maantieteellisen Seuran toimintaan, sillä hänen käsityksensä maantieteestä oli iskostunut lujasti seuran johtomiesten mieliin.

Lausuessaan muistopuhetta Topeliukselle seuran vuosikokouksessa 19. 3. 1898 J.A. Palmén mainitsi, että tämä »aikaisemmin kuin kukaan muu tuolloin elänyt oli ymmärtänyt, mitä kaikkea käsite Suomen maantiede piti sisällään» (Fennia 15: 1, 59).

Palmén julkisti nyt myös sen kirjeen, jonka hän oli saanut Topeliukselta vastauksena seuran lähettämään kunniajäsenkutsuun. Kirjeessä Topelius kuvaili toimintaansa maantieteilijänä ja kertoi jo varhain vakuuttuneensa, »että maamme maantieteen, jos se haluaa kohottaa tieteeksi, täytyy alkaa alusta, tukeutua luonnontieteisiin ja hakea vahvistuksensa historiasta».

Lopuksi Topelius kiitti seuran toimintaa ja toivoi sille valoisaa tulevaisuutta: »Vakaumukseni on, että tämä seura on aloittanut viljelyksensä rikkaalla ja kiitollisella saralla, joka tarjoaa sukupolvien ajaksi tutkijalle uutta materiaalia, tietelle uusia alueita ja isänmaalle käytännöllistä hyötyä. Se että Seura on niin tarmokkain voimin

tarttunut suureen, laaja-alaiseen tehtäväänsä, herättää minussa erityisen syyn toiveikkouteen tulevaisuuden suhteen» (Fennia 15: 1, 60—61).

Palménin mukaan seura saattoi parhaiten kunniottaa Topeliuksen muistoa toimimalla jatkosakin hänen viitoittamallaan tavalla.

Perinteen vaalijat

Palmén ei tyytynyt vain toivomaan, että seura noudattaa Topeliuksen päämääriä, vaan hän pyrki itse pitämään huolen siitä. Tähän hänellä oli erinomainen mahdollisuus, sillä hän oli seuran arvo- ja vaikutusvaltainen sihteeri (Luther 1938: 58; Porkka 1938: 84—85). Seuran kokouksissa pitämässään esitelmässä Palmén toistuvasti painotti seuran toimintaperiaatteiden oikeellisuutta ja muistutti Topeliuksen merkityksestä. Vuoden 1908 vuosikokouksessa hän totesi, että Suomen Maantieteellinen Seura on alusta alkaen noudattanut Topeliuksen periaatteita ja juuri ne ovat johdattaneet seuran menestykseen (Fennia 29: 1, 111).

Vuonna 1912 J.A. Palmén sai rinnalleen Geologisen toimikunnan johtajan J.J. Sederholmin, joka torjui esille nousseet ajatukset seuran toiminnan laajentamisesta suuren yleisön piiriin ja sen organisaation uudistamisesta. Hänen mukaansa maantiede ei ollut yhtenäinen tiede vaan paremminkin tieteiden ryhmittymä, joten seuran toiminta voisi olla tieteellistä vain silloin kun sen jäsenistö koostuu eri tieteiden spesialisteista (Sederholm 1912: 16—23). Sederholm päätti esityksensä topeliaaniseen loppuhuipennokseen: liittämällä yhteen tieteellisen maantieteen hyväksi työskentelevät henkilöt seura ei ole vain lisännyt tietämystä isänmaasta, vaan on pyrkinyt myös antamaan osansa ihmiskunnan yhteiseen kulttuuriperintöön (Sederholm 1912: 24).

Vuoden 1915 lopulla Palmén käsitteli laajasti kysymystä, pitäisikö seuran ryhtyä laatimaan Suomen maantieteen käsikirjaa. Hänen mukaansa »seura on jatkuvasti kirjoituksillaan kääntynyt yksinomaan tieteellisemmän maailman puoleen. Mutta tutkimuksella on myös isänmaallisempi puoli.» Palménin mielestä seuran tulisikin julkaista suurelle yleisölle tarkoitettu, tieteen viimeistä sanaa vastaava Suomen maantieteen käsikirja. Hänen mielestään vuonna 1899 ilmestynyt Suomen Kartasto oli kaikkine puutteineen vain »hyödyllinen esityö sille 'Maamme kirjalle', joka, niin rohkenemme uskoa, on kerran syntynyt seuramme työohjosta» (Fennia 40: 1, 4). Tällä kertaa usko ei kuitenkaan riittänyt. Ensimmäinen yritys Suomen maantieteen käsikirjan ai-

kaansaamiseksi raukesi tyhjiin keväällä 1917 (Hildén 1938: 144—145).

Vielä erotessaan sihteerin toimesta toukokuussa 1918 Palmén pyrki huolehtimaan siitä, että seura myös vastaisuudessa noudattaa entisiä toimintaperiaatteita. Hän korosti painokkaasti sitä, että seuran saavuttamat tulokset johtuivat siitä, että eri tieteiden edustajat olivat yhteisvoimin keskittyneet tutkimaan isänmaataan. Vain näin he olivat kyenneet välttämään maantieteellistä tutkimusta usein vaivaavan pinnallisuuden ja pystyneet todella syventymään aiheisiinsa (Fennia 40: 1, 91).

Perustellessaan yksityisen tutkijan saamaa hyötyä siitä, että hän rajoittuu tutkimaan omaa maataan, Palmén paljasti topeliaaniset vaikutteensa: »Hän näkee selvemmin kuinka hänen maa-alueensa kaikki ominaisuudet muodostavat siitä erillisen kokonaisuuden, lähes elävän organisin, ja nyttemmin hän näkee yksityiskohtansa toisessa valossa, nimittäin tästä kokonaisuudesta katsoen. Kaikkine luonnon ja kulttuurin erityispiirteineen hyvin rajattu maantieteellinen alue muodostaa luonnonluomuksen, jossa kaikki on harmoniassa. Se on luonto itse, joka siellä konsertoi» (Fennia 40: 1, 91—92). Jos Suomen Maantieteellinen Seura, Palmén lopetti, jatkosakin noudattaa omaksuttuja periaatteita ja saa rauhassa jatkaa toimintaansa, tulevat sukupolvet yltävät saavutuksiin, joista nyt ei voida unohtaa (Fennia 40: 1, 92—96).

Tämä puheenvuoro jäi Palménin testamentiksi Suomen Maantieteelliselle Seuralle, sillä hän kuoli jo seuraavan vuoden huhtikuussa. Sitä ennen hän oli kuitenkin ehtinyt ilmaisemaan mielipiteensä J.J. Sederholmin 25. 10. 1918 esittämään ajatukseen, että seuran olisi Suomen uuden valtiollisen tilanteen vuoksi ehkä syytä tarkistaa sääntöjään. Vaikka hän olisi ollut jossakin määrin valmis uudistamaan seuran sääntöjä suuren yleisön mielenkiinnon voittamiseksi, missään tapauksessa hän ei olisi ollut valmis luopumaan jäsenistölle asetettavista tieteellisistä pätevyysvaatimuksista (Fennia 42: 1, 16).

Seuran sääntöjen uudistaminen osoittautui vaikeaksi. Sederholmin ympärille ryhmittyneet jäsenet pitivät kiinni Palménin linjasta, kun taas J.E. Rosberg ja J.G. Granö ja muut yliopisto-maantieteilijät vaativat muutoksia seuran toimintamuotoihin. Maantieteilijöiden kanta pääsi voitolle vuoden 1920 kuluessa. Yhä useampi seuran jäsenistä katsoi, että seuran oli tulevaisuutensa varmistamiseksi laajennettava jäsenpohjaansa ja toimintaohjelmaansa. Tämä oli jo taloudellisesti välttämätöntä. Suomen itsenäistyttyä seura oli menettänyt saamastaan taloudellisesta tuesta sen

osan, joka oli tarkoitettu Suomen valtiollisen aseman puolustamiseen (Fennia 42: 1, 72; Cajander 1922: 2).

Suomen Maantieteellisen Seuran tavoitteet alkoivat siten lähentyä Suomen Maantieteellisen Yhdistyksen tavoitteita. Yhdistys oli pyrkinyt mahdollisimman laajan jäsenpohjan avulla edistämään sekä maantieteen tutkimusta että sen ja lähitieteiden harrastusta. Huhtikuussa 1921 seurat lakkauttivat toimintansa ja yhdistyivät Suomen Maantieteelliseksi Seuraksi.

Uusi Suomen Maantieteellinen Seura ei enää ollut vain Suomen aluetta tutkivien tiedemiesten yhteenliittymä, vaan sen tarkoituksena oli »edistää ja toimittaa maantieteellisiä tutkimuksia ja edistää harrastusta maantieteeseen» (Fennia 43: 1, 3—24, liite).

Seuran jäsenkysymyksessä päädyttiin kompromissiin: seuran varsinaiset jäsenet jakautuivat työjäseniin, vakituisiin jäseniin ja vuosijäseniin. Työjäsenille asetetut pätevyysvaatimukset olivat lähes samat kuin vanhan Suomen Maantieteellisen Seuran jäsenille asetetut vaatimukset. Vakituiseksi ja vuosijäseniksi seuran hallitus saattoi kutsua jokaisen sitä haluavan hyvämaineisen henkilön (Porkka 1938: 91).

Kaksijakoinen vaikutus

Koska Topeliuksen vaikutus Suomen Maantieteellisen Seuran toimintaan oli niin voimakas ja pitkäaikainen, hänen nimensä voi täydellä syyllä yhdistää niihin vaikutuksiin, joita seuran toiminnalla oli maantieteellisen tutkimustyön kehittymiselle Suomessa.

Suomen Maantieteellinen Seura kykeni nopeasti saavuttamaan arvostetun aseman tiedeyhteisössä. Kansallismieliset tutkijat ja virkamiehet osallistuivat auliisti seuran työhön, ja myös Suomen senaatti tuki sen toimintaa rahoittamalla mm. sen julkaisutoimintaa (Norrlin 1890: 94; Granö 1920: 132). Erityistä arvostusta herätti se, että seura ulotti toimintansa monille sellaisille aloille, joilla mikään valtion virasto tai laitos ei vielä toiminut. Seura teki mm. aloitteen Geodeettisen toimikunnan järjestelyyn ja Hydrologisen toimikunnan perustamiseen Tie- ja vesirakennuslaitoksen yhteyteen (Rikkinen 1977: 1640).

Seura ylti myös useisiin huomattaviin tieteellisiin saavutuksiin, joista tärkeimpiä olivat kansainvälistä huomiota herättäneet Suomen Kartastot 1899 ja 1910 (Granö 1920: 132; Granö 1938: 133—134). Kartastoja käytettiin myös kansallisiin päämääriin. Niiden avulla pyrittiin osoittamaan Suomen kulttuurin korkeata tasoa ja maan

kuulumista länsimaiseen kulttuuripiiriin huolimatta valtiollisesta yhteydestä Venäjään (Donner & Grotenfelt 1908: 469—470; Fennia 40: 1, 85). Vuoden 1910 Suomen Kartastossa Suomen ja Venäjän välinen raja oli merkitty niin selvästi, että se herätti suuttumusta venäläisten viranomaisten taholla (Fennia 32: 1, 34—38).

Suomen Maantieteellinen Seura oli edustamillaan aloilla ylivoimainen kilpailija Suomen Maantieteelliselle Yhdistykselle, joka oli perustamisestaan lähtien pitänyt maantiedettä itsenäisenä tieteenä. Yhdistyksen täytyi vuosien kuluessa yhä selvemmin suuntautua maantieteen harrastuksen ja matkailun edistämiseen sekä maantieteen opetuksen kehittämiseen. Tämän vuoksi Suomen Maantieteellisen Seuran edustama käsitys maantieteestä tieteiden yhtymänä tuli vallitsevaksi tieteellisissä piireissä (Tiitta 1981: 179—180).

Suomen Maantieteellisen Seuran maantieteen itsenäistymistä vastustava kanta heijastui myös yliopistossa, sillä useat seuran jäsenet osallistivat virkansa puolesta maantieteen tulevaisuutta koskeviin keskusteluihin ja äänestyksiin. Maantieteen oppituolin perustamista ajava Ragnar Hult saikin huomata, että tiukimmin maantieteen itsenäistymiskehitystä vastustivat juuri Suomen Maantieteellisen Seuran johtomiehet J.A. Palmén, A.O. Kihlman ja J.J. Sederholm. Vähitellen maantieteen yliopisto-opetus alkoi kuitenkin saada yhä laajempaa kannatusta, ja J.E. Rosbergin ansiosta maantiede vakiinnutti asemansa yliopistossa 1910-luvun alussa (Rikkinen 1977: 1645).

Lopullisesti kiista maantieteestä tieteenä hiljentyi vasta 1921, jolloin maantieteelliset seurat sulautuivat yhteen. Sovinto takasi maantieteelle suotuisat kehitysmahdollisuudet (Cajander 1922: 1—2).

Keulakuva vai kannattaja?

Topeliuksen vaikutus Suomen Maantieteellisen Seuran toimintaan oli kuitenkin pääosin välillistä, joten on aiheellista pohtia, kuinka hyvin seuran toimintamuodot vastasivat Topeliuksen omia käsityksiä. Olisiko hän hyväksynyt muitakin vaihtoehtoja, vaikka ei niitä kunniajäsenenä esittänyt?

Vastaus on osin myönteinen, osin kielteinen. Varsin ilmeistä on, ettei Topeliuksella olisi ollut mitään sitä vastaan, että Suomen Maantieteellisen Seuran jäsenpohja olisi ollut laajempi. Kun Suomen Historiallista Seuraa perustettaessa 1870-luvulla ehdotettiin seuran jäsenten määrää rajoi-

tetuksi ja niin vähäiseksi kuin 15, Topelius totei, että hänestä »tällainen rajoittaminen ei näyttänyt» vapaaseen tutkimukseen ja suureen isänmaalliseen päämäärään soveltuvalta (Tuominen 1975: 17—18).

Topeliuksen käsitys maantieteestä tieteenä ei sen sijaan ratkaisevasti eronnut seuran käsityksestä. Vaikka hän luennoissaan vaati maantieteelle paikkaa muiden tieteiden rinnalla, hän ei ollut vakuuttunut sen tieteellisestä itsenäisyydestä. Hän ei seurannut maantieteellisen tutkimuksen uusinta kehitystä, vaan maantiede oli lopultakin hänelle vain avain historian ymmärtämiseksi (Tiitta 1984: 19).

Tuskin Topelius olisi kuitenkaan vastustanut maantieteen itsenäistymiskehitystä. Hänen tieteenkäsityksensä ei ollut niin luonnontieteellisesti painottunut kuin useimpien Suomen Maantieteellisen Seuran johtomiesten eikä hänellä ollut myöskään lähitieteiden »reviirejä» puolustettavanaan. Lisäksi maantieteen merkitys isänmaallisena aineena olisi todennäköisesti saanut hänet puoltamaan sen aseman vahvistamista.

Lopulta kehä kiertyy kiinni: läheisimmin Topeliuksen ja Suomen Maantieteellisen Seuran yhdisti sama tutkimuskohde: isänmaa. Juuri Topelius innosti seuran isänmaalliseen tutkimustyöhön, ja tällä alalla hänen vaikutuksensa osoittautui myös kestävimmäksi. Kotimaan tutkimus muodosti pääosan Suomen Maantieteellisen Seuran työsarasta myös vuoden 1921 jälkeen, ja seuran tärkein julkaisusarja Fennia sisälsi vuosina 1921—72 vain Suomea koskevia tutkimuksia (Rikkinen 1977: 1644).

Pienen maan tutkijoiden keskittyminen oman maan tutkimiseen on tietenkin luonnollista, mutta Väinö Auerin esimerkki osoittaa, että yksittäisiinkin tutkijoihinkin Topeliuksen vaikutus saattoi olla suuri. Auerin mukaan juuri Topeliuksen Maamme kirja ja luennot innoittivat häntä kirjoittamaan yhdessä L. Arvi P. Pöijärven kanssa oppikirjan Suomen maantieto. Teoksessa kirjoittajat tahtoivat Auerin mukaan korostaa »silloisena kansainvälisyyttä korostavana kautena, että tämän palstan kartasta omistaa Suomen kansa» (Tiitta 1981: 174).

Nykyisin, »luonnollisten rajojen» rikkouduttua, topeliaaninen perinne näkyy ehkä selvimmin seuran sinetissä. Sen keskeisinä aiheina ovat Suomen »palsta» ja yksimielisyyden toivomus: *Viribus unitis*.

KIRJALLISUUS

Cajander, A.K. (1922). Tervehdyspuhe. *Terra* 34, 1—2.

- Donner, Anders & Kustavi Grotenfelt (1908). Suomen tieteelliset yhdistykset. *Oma maa* 3, 469—477. Porvoo. *Fennia* 1—43.
- Föreläsningar I—VI*. Topeliuska samlingen. Helsingin yliopiston kirjasto.
- Granö, J.G. (1920). Maantieteestä, sen asemasta yliopistossamme ja sitä meillä edustavista seuroista. *Terra* 32, 13—50.
- Granö, J.G. (1938). Suomen Maantieteellisen Seuran kartastot. *Terra* 50, 131—142.
- Hildén, Kaarlo (1938). Suomen maantieteen käsikirja. *Terra* 50, 143—147.
- Klinge, Matti (1976). Maamme kirja Suomen yhdistäjänä. *Helsingin Sanomat* 22. 8. 1976.
- Luther, Alex. (1938). Johan Axel Palmén som geograf. *Terra* 50, 57—66.
- Mead, W.R. (1968). Zachris Topelius. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 22: 2, 89—100.
- Norrlin, J.P. (1890). Suomen maantiedettä koskevaa kirjallisuutta. *Valvoja* 10, 19—27, 86—97.
- Porkka, Osmo H. (1938). Seuran toimihenkilöt. *Terra* 50, 83—118.
- Renqvist, Henrik (1921). Suomen Maantieteellisen Seuran pöytäkirjat 11. 10. 1920—30. 4. 1921. *Fennia* 34, 70—84.
- Rikkinen, Kalevi (1977). Suomen maantieteen historia. *Maat ja kansat*, Otavan maantieteellinen tietosanakirja 4, s. 1640—1652. Keuruu.
- Sederholm, J.J. (1918). Den vetenskapliga geografins mål och medel. *Fennia* 32: 12, 1—42.
- Tiitta, Allan (1984). Luonnonolot historiallisten tapahtumien selittäjänä — Zacharias Topelius varhaisen environmentalismin edustajana. *Suomen Antropologi* 9, 17—20.
- Tiitta, Allan (1980). Topelius maantieteilijänä. *Terra* 92, 199—202.
- Tiitta, Allan (1981). Zacharias Topelius maantieteilijänä. Julkaisematon lisensoituttu kielmä. Helsingin yliopiston maantieteen laitos.
- Topelius, Zacharias (1898). *Blad ur min tänkebok*. Stockholm.
- Tuominen, Uuno (1975). Suomen Historiallinen Seura 1875—1975. *Historiallisia tutkimuksia* 97. Forsa.
- Witting, Rolf (1921). Suomen Maantieteellisen Seuran pöytäkirjat 25. 10. 1918—21. 5. 1920. *Fennia* 42: 1, 1—78.